

Izvorni naučni rad

UDK 821.163.44-93.09Vukanović S.

**Andrijana NIKOLIĆ (Spuž)**

Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje

friendlyhand@t-com.me

## **POUČNO I FANTASTIČKO U ODABRANIM DJELIMA ZA DJECU SLOBODANA VUKANOVIĆA\***

Slobodan Vukanović, priznati crnogorski pisac za djecu i mlade, poznat po žanrovskoj disperziji, u svojim djelima se sve više približava narativu za odrasle. Sa stanovišta da su sva djeca pametna, Vukanović im se obraća kroz tematske cjeline (ekologija, vaspitanje i obrazovanje, naučna fantastika) uz sklonost ka eksperimentisanju s ciljem da uvijek ponudi nešto novo, drugačije. Bilo da su u pitanju pjesme, kratke priče, pozorišni komadi ili romani, ovaj književnik nudi autorsko štivo kao svojevrstan didaktički materijal od kojega se može uvijek nešto novo naučiti. U svom obraćanju književnik često pomjera granice, pa su neki njegovi tekstovi nekada prilagodljiviji za mlade i odrasle s obzirom na poigravanje sa jezikom uz konstantne aluzije i alegorije.

Ključne riječi: *naučna fantastika, fantastička književnost, djeca, Vukanović, književnost za djecu*

### **UVOD**

Književno djelo Slobodana Vukanovića (1944)<sup>1</sup> predstavlja svojevrstan

---

\* Rad je fragmentarno čitan na Međunarodnom skupu **Cetinjski filološki dani V** koji se održavao na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost – Cetinje od 17. do 19. septembra 2025.

<sup>1</sup> Slobodan Vukanović (1944) živi u Podgorici. Bio je novinar, urednik nekoliko književnih časopisa i listova. Objavio je romane „Ključ i Klatno“, „Tudemilski svici“, „Ana i sedam robota“. Za djecu je objavio: „Tako hoćemo“ (pjesme i priče), „Bal lutaka“ (drama), „Alisa i Arkadije“ (drama), „Milena od Kotora“ (tri drame), „Devet ajkula u Montenegro-gradu“ (priče, pjesme i igrokazi), „Škozorište“ (antologija dramskih tekstova za djecu), „Leptirija voli nebo“ (dvije drame i šest minijatura), „Roditelji su kišobrani, деца slobodne ptice: (novije i priče iz davnina)“, „Pet libreta za balet“ i „Dukljanska balada“. Priredio je „Antologiju crnogorske proze za decu i tinejdžere“. Godine 2023. izdao je zbirku priča za sve generacije „Izašla ptica, ušla stonoga“. Njegove pjesme, priče i igrokazi zastupljeni su u udžbenicima za osnovnu školu, a njegovo književno djelo za najmlađe proučava se na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost. Dobitnik je značajnih nagrada u državi, a od međunarodnih se izdvajaju nagrade: „Stara maslina“, „Medalja saveza pisaca Bjelorusije“,

fenomen, koliko po raznorodnosti tema, od bajkovitih do istorijskih, tradicijskih, fantastičnih, epskih ili naučnih, toliko po pristupu kojim se čitalački „horizont očekivanja“ podiže za nivo više u odnosu na tradicionalni odnos pisaca prema svim recipijentima (Kalezić, 2024: 116–117).

„Istrajavanje u literaturi, to je kao da vas pušte u arenu, onda istrajavajte, borite se za položaj i teritoriju. Borite se za vazduh, za hranu, za kretanje. Nekad ćete sporo, nekad brže, stajati u mjestu. Onda trčati. Upadnete u kavez, dovijate se kako izaći. Obradujete se izlasku, onda upadnete u lavirint. Tražite put, izlazak. Ako dobijete krila, ima vam spasa. Ako imate brod, putujete, postanete Odisej, profesionalni, vječiti tragač: ja sam između Hamleta i Odiseja. To je moja formula: putovati i tragati. Hamletovska, prevedena i proširena ‘Biti ili ne biti’ u ‘letjeti, hodati, gmizati’. Od rajskih livada, mirisa, smrada; šikara, baruština, pustinja, zvijezda... Kakav san – takva vrijednosna stvarnost. Uspjeli ste ako vas izliječi bol, ako ozdravite živjećete kao Biće i kao Stvaralac. Ozdravljenje je misaoni svitac. Ko preživi plutaće kao svemirski prah u vremenu. Svi smo na startnoj liniji. Svi se nadamo, dobro je što ne znamo ko je stigao. I Nada je hrana i svjetlost.“<sup>2</sup> Sumirajući odolijevanju (ne) vremenima uprkos kojima 50 godina piše i objavljuje, Vukanović je stvaralac koji stoji na međi između pisaca za mlađe i starije generacije zbog specifičnosti opusa, tema, idejnih poruka, ali i zbog stilskog izraza, „podjednako pripada književnosti za male čitaoce i serioznoj književnosti istovremeno“ (Petrović, 2007: 17).

## FANTASTIČKO I POUČNO

„Djela naučne fantastike često obećavaju čovečanstvu neki bolji i pravedniji svet i po tome se manifestuju dodirne tačke ovoga žanra sa delima bajkovite proze“ (Milinković, 2012: 168). Novo Vuković navodi da „u teorijskim radovima o tzv. *naučnoj fantastici* postoji prilična nesaglasnost šta zapravo tre-

---

„Zlatni zmaj“ i nagrada za fantastiku „Refesticon“. Osnivač je književnog pokreta *Poemuviz*. Drame su mu izvođene u pozorištu i na radiju. Zastupljen je u preko četrdeset nacionalnih i međunarodnih antologija, izbora i zbornika. Prevođen je na engleski, ruski, francuski, bjeloruski, italijanski, rumunski, slovenački, albanski, arapski, makedonski, kazahstanski, bugarski i azerbejdžanski.

<sup>2</sup> <https://www.vijesti.me/vijesti/kultura/703201/vukanovic-istrajavanje-u-literaturi-je-kao-da-vas-puste-u-arenu> (pristupljeno 21. 8. 2025, 13:30, autor: Jelena Kontić od 17. 4. 2024. u 17:23).

„Pristalice shvatanja naučne fantastike (NF) kao specifičnog mitskog produkta su brojne i autoritativne: od Roberta I. Filmusa i Stanislava Lema do Nortropa Fraja. Po njima motiv utopije nije neophodan za NF, iako priznaju da utopijska književnost na neki način prethodi pojavi autentične NF. Dakle, oni na NF gledaju kao na savremeni mit“ (Vuković, 1996: 309–310).

ba podrazumijevati pod tim terminom“ (Vuković, 1996: 309). Problemsko pitanje koje se nameće otvara mogućnosti dviju suprotstavljenih teorija. „*Science fiction* prvi je u tom obliku upotrijebio američki Pisac, Hjuo Gernsбек (1884–1967). Pokušaji da se preciznije odredi ili eventualno definiše priroda tog žanra iz naziva (koji se, inače, češće upotrebljava u svom neprevedenom obliku) zapadali su u dvije krajnosti: ili je favorizovana ili zanemarivana jedna od dvije komponente ovog složenog naziva“ (Živković, 1976: 6–15). S jedne strane naučna fantastika bi bila tretirana „kao i sva ostala fantastika, odnosno kao jedan njen tip, ravnopravan sa ostalim brojnim tipovima (poetska, onirička, delirička i tsl)“ dok je u drugom slučaju ovaj žanr promatran u „svijetlu komponente naučnosti i svog anticipativnog karaktera“ (Vuković, 1996: 309). Prvo gledište vidi naučnu fantastiku kao „savremeni izraz jedne duge tradicije mitskog pogleda na svet“ (Živković, 1976: 13), dok se druga teorija podvodi na „specifičnu (pretežno tehničku) utopiju“ (Vuković, 1996: 309).

Kada je 2001. godine objavio knjigu priča, igrokaza i pjesama za djecu i mlade „Devet ajkula u Montenegro-gradu“, Vukanović je prvo poglavlje, *U dolini jelena*, sastavljeno od osam priča, posvetio svijetu robotike i budućnosti genetičkog inženjeringa. Već tada predstavio se vizijom u kojoj postoje ere robotike, kiborga i genetike. Čovječanstvo je predstavljeno kao civilizacijski nerazvijeno, jer su napredne tehnološke ere „opasne po čovjeka. Njihova srednjovjekovna, narcisoidna teza je, da je čovjek vrhovni bog prirode i da svi treba da mu se potčinjavaju“ (Vukanović, 2001: 17). Na svega tridesetak stranica kojima su obuhvaćene sve priče ovog prvog ciklusa Vukanović je zakoračio u prostore imaginacije koji su, u kontekstu njegovih tekstova, proizvod nauke i logike. Svjestan napretka nauke na početku 21. vijeka književnik iznosi skepsu prema evolutivnim promjenama u budućnosti, bojeći se za sudbinu čovjeka spram svih vještački urađenih tvorevina kojima će čovjek-tvorac udahnuti život i inteligenciju. Ovakvim stavovima, Vukanović je najbliži teoriji Herberta Džordža Velsa koji u svom romanu „Vremeplov“ propituje odnose blagostanja, odnosno naučne evolucije i posljedice iste. Sudbina čovjeka kao vrste u odnosu na novostvorene vrste „postaje sve češće predmetom njegova interesovanja, a antiutopija neki vid lajtmotiva njegovog stvaralaštva“ (Vuković, 1996: 319).

„Sami smo sebe usavršili i našom moći osvojili Svemir i upravljamo njime našim zakonima. Ipak, ne možemo zaboraviti naše pretke-Ljude, bez obzira na njihove slabosti, oni su nas stvorili njihovim snovima. Sada smo stvarnost, mi koji putujemo u vječnost, a oni su ostali Zemaljska bajka“ (Vukanović, 2001: 31).

Već u narednom djelu „Ana i sedam robota“ (2013) Vukanović će se koristiti „linijom činjenica i logičkih pretpostavki“ koje su bliže teoriji koju je zastupao Žil Vern. Da li zbog činjenice osjećaja sigurnosti gdje čovjek raspolaže naukom i određuje njene limite u stvaralačkom procesu i inovacijama, tek, junaci ovoga romana dopijevaju u svijet fantastike zahvaljujući ljudskim pronalascima.

Roman „Ana i sedam robota“ žanrovski se podvodi u naučno-fantastičku književnost. Strukturiran u formi od dvadeset i jedne priče koje se čitaju „jedne iz druge“ (Denkova, 2022: 137) predstavljen je kroz različite događaje upakovane u mozaik priča koje iznosi glavni junak Vus Cosmicus koji je ujedno i narator i moderator ovog romana. „Ja sam Vus Kosmikus, svemirski pisac“ (Vukanović, 2013:6). Lik koji sebe naziva *humanoidom* i koji je, po sopstvenom kazivanju, „po osjećanjima najbliži čovjeku“ u nastavku teksta upoznaje najmlađe čitaoce o problemima koje je uočio kod starijih (odumiranje profesionalnih pisaca, nepoštovanje novih generacija spram novih tehnologija). Već na samom početku romana Vukanović daje do znanja mladim naraštajima da je dobro upućen u nove tehnologije i da razumije potrebu mladih za čitanjem djela koja bi im bila bliska temama i mladalačkim aspiracijama. „Kao pisac svemirskih bajki, nisam imao sreće sa honorarima. Uglavnom su bili mali. Izdavači su lukavo rekli da je slava važnija“ (Vukanović, 2013: 6). Pisac Vus Kosmikus upućuje na nezahvalan dio ovog posla, naglašavajući odnos slave koja traje, dok se honorari troše brzo. Ipak, kao autor koji se u svojim modernim bajkovitim pričama oprobao kao vrstan znalac tehnologija uz digitalne vještine, pisac započinje svoju svemirsku odiseju, zahvaljujući onom izdavaču koji će mu platiti nagradno putovanje na planetu OZD „Odmaralište zvjezdane djece“ na kojoj djeca stiču nova znanja i vještine čime Vukanović potvrđuje svoju misiju o neophodnosti usvajanja novih znanja i praćenja tehnološkog napretka. Njegov jezik prepun je čudnih imena likova, koji posebno dolaze do izražaja kada se upoznajemo sa glavnom junakinjom romana Anom Kvin, „multitalentovanom naučnicom koja je doktorirala astrofiziku na Sirijusu, genetiku na Marsu i galaktičku informatiku na Jupiteru“ (Vukanović, 2013: 57). U samom naslovu ovoga djela „Ana i sedam robota“ roboti su posredni likovi, postavljeni u sjenci nauke, ali u fantastičkom tekstu oni imaju svoju misiju u kuhinji, na njivi kao uzgajivač kupusa, profesionalni berač povrća, finansista, stručnjak za izvoz te informacioni robot. Vidljiva je namjera pisca da pred čitaoce postavi dvije civilizacije: civilizaciju Zemljana i civilizaciju Humanoida. Binarni opoziti u ovoj književnosti nenametljivo opstaju kroz društveno-istorijski kontekst (Zemljani) i kroz vještački stvorenu zajednicu Humanoida. Jovanka Denkova ovu vještački stvorenu zajednicu sagledava kroz osnovnu temu romana – *utopija*, odnosno „život koji je izgrađen

u dalekoj budućnosti, ali budućnosti čiji su počeci u našoj sadašnjoj stvarnosti“ i u takvom svijetu u kojem će se naći i Vus Cosmicus „uspostavljaju se neki od najčešćih elemenata utopije kao što su rješenja nestašice hrane, njegovanje kulta nauke, uključivanje mladih u radne aktivnosti do razvoja bioinženjeringa“ (Denkova, 2022: 139). Ilija Bakić u pogovoru ovoga romana navodi da ovaj roman vodi u utopiju „ili makar u društvo vrlo joj slično“ (Bakić in Vukanović, 2013: 136). Odnosno, sadržina djela naučne fantastike jeste jedan „vid moderne utopije“ (Milinković, 2012: 168). Autor je nesumnjivo dokazao da ide u korak sa tehnološkim dostignućima, vjerujući da će u budućnosti, kao na izmišljenoj planeti *Zvezdano dječije odmaralište* životni vijek biti od 200 do 500 godina, da će se tabletama regulisati odmor, spavanje, hrana, raspoloženje. Ovakvim tematskim korpusom i izborom književnog postupka Vukanović s lakoćom koristi *hiperbolično čudesno*, *egzotično čudesno*, *instrumentalno čudesno* i *naučno čudesno* (*science fiction*)<sup>3</sup>. On piše o fenomenu kaktusa koji trče i o drveću koje umjesto grana ima noževe, sve s namjerom kako bi uspostavio ravnotežu genetičkog inženjeringa i vještačke inteligencije sa kojima je moguće doslovno izmaštati i stvoriti željeni svijet budućnosti. U tekstualnoj obradi nadasve zanimljivih tema književnikova konstanta, iako nepisana, jeste nauka, rad na sebi kroz konstantno usavršavanje, jer jedino učenjem možemo sačuvati sebe i svijet oko sebe. Ostavljajući jasnu poruku da su greške u suštini nedovoljno razvijena znanja i kompetencije i kao takve „opasne su za planetu, za civilizaciju. Jedna greška – milion nesreća“ (Vukanović, 2013: 141). S obzirom na to da u podjeli SF (*science fiktion*) literature Kajoa ovaj tip književnog uobličavanja podvodi pod djela koja opisuju međuplanetarna i međugalaktička putovanja i ratove i smatra ih najmonotonijim i književno najsiromašnijim<sup>4</sup> u Vukanovićevom Planetarijumu egzistira živ organizam,

<sup>3</sup> U svojoj studiji „Uvod u fantastičnu književnost“ Cvetan Todorov podijelio je fantastiku na: čisto čudno, fantastičko čudno, fantastičko čudesno i čisto čudesno. U ovom kontekstu on izdvaja nekoliko tipova pripovijedanja u kojima je natprirodno opravdano. U prvom redu to je *hiperbolično čudesno* u kojima su pojavnosti hiperbolisane i nijesu nasilne po razum (pomorac Simbad iz priča „Hiljadu i jedna noć“ tvrdi da je vidio „ribu od sto i dve stotine lakata“. *Egzotično čudesno* u sebi sajedinjuje prirodne i natprirodne elemente (u arapskoj narodnoj bajci „Djevojka i ruža“ djevojci, dok se smije, iz usta ispadaju ruže, umjesto suza plače bisere, a kada podigne desno stopalo, iza njega ostane zlatna cigla, dok iza lijevog stopala ostane srebrna cigla). *Instrumentalno čudesno* donosi niz novih tehničkih dostignuća i često je prisutno u egzotično čudesnom (leteći čilim, tajni sef koji se otvara na zapovijed ljudskoga glasa, čarobna lampa) dok je četvrti tip čudesnog *naučno čudesno* (*science fiktion*) u kojem je natprirodno racionalno objašnjeno, ali na osnovu zakona koje savremena nauka ne priznaje (Todorov, 2010: 54–56).

<sup>4</sup> „R. Kajoa razlikuje više varijanti SF djela. Pored navedenog, on navodi i a) djela koja su izgovor za društvenu satiru ili za socijalnu i moralnu viziju; b) ona koja opisuju katastrofu, kao posljedicu nekontrolisanih naučnih dostignuća (slična su i djela o biološkim čudima

stvoren upravo od strane čovjeka. Uprkos pobuni mutanta Oradona i pobuni robota, uprkos pojavi džinovskih insekata i gmizavaca, pisac upozorava na moć i nepredvidljive ishode vještačke inteligencije koja svojim inženjeringom može dovesti do kataklizme. U svemu apeluje na moć znanja koje je uvijek na strani čovjeka jer djela naučne fantastike „često obećavaju čovečanstvu neki bolji i pravedniji svet“ (Milinković, 2012: 168).

U zbirci priča „Roditelji su kišobrani, deca slobodne ptice“ (2015)<sup>5</sup> Vukanović „forsira poetiku pokretne, odnosno, otvorene priče“ (Jovanović, 2015: 134). Već u prvom ciklusu *Kompjuter i kompjuterina* književnik nastavlja svoju urbanu poetiku s ciljem dopadljivosti čitalačkoj publici. Poigravanjem poznatih naslova za djecu „Mali princ“, „Tom Sojer“, uz pominjanje glavnih likova iz omiljenih djela književnosti za djecu (Doroti – „Čarobnjak iz Oza“, Spok – „Zvezdane staze“) navodi mlade da se posvete istraživanju „Buklenda“, odnosno „Zemlje knjiga“. Promišljenom radnjom svake priče Vukanović usmjerava mlade na smišljeno istraživanje svjetova koji su u konstantnoj opoziciji: svijet realnog i svijet mašte, s tim što svijet realnog hibridno upotpunjavaju internetske stranice (ne)provjerenog sadržaja, dok se svijet mašte gradi na iskustveno-pročitanoj sadržaju života.

„U mojoj crtačoj priči, kako ja kažem, postaju veliki ili mali, hodaju, lete, plivaju, crveni su, žuti, bijeli, crni, plavi, lijepi ružni“ [...] „Dodite u moju crtaču priču, naselićemo bijeli papir poljima suncokreta, gradovima, vjetar će rasuti brige naših roditelja, olovka naše koplje i štit, svaštoznalac i svaštočinilac“ (Vukanović, 2015: 11–12).

Pozivajući na empirijsko učenje, Vukanović je najbliži „naučnom optimizmu“ čiji je utemeljivač bio Žil Vern, a postojeća sintagma je predstavljala beskraju vjeru „u snagu nauke i njenu moć da stvori novi i bolji svijet“ (Vuković, 1996: 315). Kao što su Vernovi romani zasnovani na, tada, mogućnostima: letjenja, istraživanja zemljine kore, gradnje podmornice i njene upotrebe, tako i Vukanović pažljivo bira terminologiju koju tekstom opravdava: bioinženjering, vještačka inteligencija, digitalne vještine, robotičke mogućnosti, tvoreći priče na činjenicama koje upućuju na naučna dostignuća sadašnjosti i bliske budućnosti.<sup>6</sup>

---

stvorenim od strane nauke i c) ona u kojima se opisuju čudna svojstva prostora (nestajanje, sužavanje, proširivanje) i vremena (vraćanje, cikličnost, elastičnost)“ (Hilegas, 1976: 165–166).

<sup>5</sup> Knjiga „Roditelji su kišobrani, deca slobodne ptice“ sastoji se iz cjelina: *Kompjuter i kompjuterina* (6 priča), *Pečat u Vrtu sudbine* (4 priče), *Kako izdržite* (6 priča), *Roditelji su kišobrani, deca slobodne ptice* (17 priča), *Dukljanske priče* (6 priča).

<sup>6</sup> Ako uzmemo u obzir činjenicu da je ova Vukanovićeva knjiga izašla iz štampe 2015. godine, a da je OpenAI-ChatGPT lansiran u novembru 2022. jasna je njegova vizija o sna-

„Maštaroid je pomirio i zbližio Zvezdanu Anu i Čitača Snova, postali su ključari dvorca, zamka Maštaroid. [...] U novosagrađenom zamku bili su u okruženju desetak robota. Dolazili su zahtjevi, želje, interesantni predlozi škola, instituta, međuplanetarnih agencija o mogućnostima, kako reče šef astrofizičkog instituta, svjetlosne kule u carstvu oblaka, stvaranje nevidljivog zida“ (Vukanović, 2015: 41). Kako priča ima svoje zakonitosti po kojima funkcioniše, tako se u njoj stvara svijet koji je „autoreferencijalan. Ona stvara vlastite predstave u svijetu mašte na koje upućuje: likove, prostore, vrijeme i radnju“ (Džafić, 2008: 106). Džafić je mišljenja da početkom XX vijeka na prostorima bivše Jugoslavije nastaje književnost za djecu, a pisci te književnost unose četiri ključne teme: *domovina*, *vjera*, *sloboda* i *priroda*. S obzirom na to da se pisci toga perioda oslanjaju na duh vremena u kojem su pisali, u prvi plan su stavljali „književni materijal kako bi vezali čitaoca za njegove fabularne tokove“ (Džafić, 2008: 106–107). Nametanjem etičkih vrijednosti djetetu (vjeru, dobrotu i poslušnost), Vukanović je svih šest priča poglavlja „Dukljanske priče“ posvetio potomstvu, s vjerom u njihovo rodoljublje i nepokolebljivi patriotizam.

*Molim potomstvo, da ne zaboravi pretke. Slogom se čuvajte od zatirača tame i njihovih slugu. Budite plodni kao šipak i vječni kao maslina* (91).

S obzirom na žanrovsku disperziju, Borislav Jovanović zapaža da je ova knjiga „u poetološko-tematskom smislu hibridnog karaktera“ jer je književnik nastojao da napiše „knjigu za decu koja će imati svojstva prelaznog štiva od stereotipnog shvatanja književnosti za decu ka literaturi koja će biti literatura i za decu i za odrasle“ (Jovanović in Vukanović, 2015: 133). Stoga su poruke ove knjige prepune „dobro zakamufliranih ili ušuškanih naravoučenijskih“ (Zubac, 2015: 131). Ukazujući na epilog priče „Zlatno runo je, jedan klik jedan let, dva klika internet“, shvatamo Vukanovićev vizionarski svijet: „Mi biramo brod i putovanja i digitalne dvorce. Rađa se budućnost. Kad pročitaš ove riječi, počinje prošlost“ (Vukanović, 2015: 70).

Izlaskom knjige „Izašla ptica, ušla stonoga“ (2024) Vukanović je nastavio žanrovsku disperziju iznoseći pred čitaoce različite motivsko-tematske okvire koji su najčešće „otklon od ustaljenih narativnih načela i kanoana, težnja ka izmaštanim varijacijama i metatekstualnost gdje se kombinuju različiti književni žanrovi“ (Rakočević in Vukanović, 2024: 114), odnosno

---

zi naučnog napretka, posebno iz oblasti generativne vještačke inteligencije. Ali, uprkos buci oko novih tehnologija vještačke inteligencije (AI), nedavno istraživanje otkriva da malo ljudi redovno koristi njene alate kao što je ChatGPT. <https://eupravozato.mondo.rs/nauka-i-tehnologija/vestacka-inteligencija/a1498/Koliko-se-koriste-alati-vestacke-inteligencije.html> pristupljeno 23. 8. 2025. u 17:08/ Objavljeno 29. 5. 2024. 13:27 h

„jedna meditativno-narativna i motivaciona usklađenost s produktivnom hibridnošću teksta koja, ponekad, ima samo polazno realistički osnov“.<sup>7</sup> Mozaikom različitih tema, ali i narativa, ova knjiga bi se mogla podvesti pod dajdžest formu, koju sačinjavaju priče sa elementima fantastike (*Konjanik i čudna zvjerka*, *Ništa prije, ništa poslije* 46 i *Bila je Magla Grom*), priče sa elementima istorijsko-dokumentarnih tema (*Podgorica crnih marama*, *Nikad više*, *Izađe ptica, ušla stonoga*), alegorijske priče (*Ko su i šta su*, *Jezik svitaca*) te „priče blaženstva, prijateljstva, ljubavi“ – *Hajdana* i *Miomiris Duklje* (Vukanović, 2024: 61) te ostale priče i proza u stihovima različitih tematskih opusa. „Metafikcionalnost, neprestano samoispitivanje književnog diskursa, ironijsko preokretanje postupaka, prednost fikcionalnog nad stvarnim – neki su od elemenata na kojima počiva autorov književni postupak u ovom i većini ostvarenja za odrasle“ (Kalezić in Vukanović, 2024: 118).

### Signalizam u djelu Slobodana Vukanovića?!

Koliko god se činilo da je fantastika u književnosti žanr koji se nekad jasno razaznaje, a nekada se gube granice između fantastičkih elemenata (u konkretnom slučaju) čudesnoga i čisto čudesnoga, koje se opet, samo po sebi, „prekomponuje“ u hibrid instrumentalnog, egzotičnog, naučnog ili SF, mišljenja smo da se književnost Slobodana Vukanovića može opravdano tumačiti kroz signalizam<sup>8</sup> o čemu je pisao i crnogorski erudita Borislav Jovanović:

„Signalizam kao eksperimentalna književna pojava postala je odbrana od kanonskog sljepila. [...] Od te poetike koja je hibridna i koja teče u raznoraznim semantičkim rukavcima Slobodan Vukanović jeste se mijenjao, ali se nije odvajao. U signalističkoj prirodi teksta našao je nešto što su svojevremeno našli nadrealisti u nadrealizmu. Od signalizma Vukanović je elegantno dospio do njegovih modifikacija što se odnosi, prije svega, na esejizaciju teksta, fantastikoumlje i posebno sarkastičnost odnosa na tehnologizaciju duše.“<sup>9</sup>

S obzirom na to da pripadnici signalizma „reformišu sve vrste umetnosti, počev od poezije i književnosti [...] tako što uvode eksperimente, nove me-

<sup>7</sup> <https://okf-cetinje.org/borislav-jovanovic-izasla-ptica-usla-stonoga-slobodana-vukanovica/>, pristupljeno 5. 11. 2025.

<sup>8</sup> Signalizam je neoavangardni pokret koji se sredinom šezdesetih godina XX vijeka pojavio u Srbiji, svoju punu valorizaciju doživio sedamdesetih godina. Začetnik signalizma je Miroljub Todorović, a odlikuje se eksperimentisanjem sa jezikom, a ne tradicionalnim izražavanjem riječima.

<sup>9</sup> <https://okf-cetinje.org/borislav-jovanovic-izasla-ptica-usla-stonoga-slobodana-vukanovica/>, pristupljeno 5. 11. 2025.

tode i instrumente tehnološkog doba (npr. matematika, kibernetika) u koncept stvaranja dela i realizaciju umetničkih ideja“ (Popović, 2007: 664), sasvim je izvjesno da se Vukanović odavno pridružio signalistima jer njegovi kiborzi, genetičari i čitava plejada likova sa imaginarnih planeta progovaraju i djeluju u svijetu aluzije, nerijetko alegorije, uz piščev input kojim upozorava, dijeli kritike, objašnjava jezikom simbola koji se dešifruje u hermetičkom svijetu teksta uz jasnu poveznicu sa društveno-političkom konotacijom.

## ZAKLJUČAK

Svojim djelima iz oblasti naučne fantastike za djecu, Slobodan Vukanović jedan je od rijetkih autora koji je ostao dosljedan svjetovima fantastičkih sadržaja, bilo da ih donosi kroz prozni tekst, dramu ili u stihovima. Njegova fantastika ima široke mogućnosti, posebno u kontekstu irealnoga kojim daje opasku na realni svijet. Ako istaknemo univerzalnost fantastične priče, uopšte, pa tako i Vukanovićevih priča, uviđamo njihovo bavljenje slabošću ljudskoga roda, nadama, strahovima i čežnjama, koje su dominante ljudskoga postojanja. Upravo zato bi Vukanovićeve priče sa elementima fantastike imale svoju punu valorizaciju u digitalnom svijetu kao film ili serijal, jer današnje generacije mladih lakše prihvataju i tumače ovu formu, posebno ako se uzmu u obzir mogućnosti digitalne grafike kojom bi svijet robota iz proznoga teksta dobio svoj digitalni prostor. Da li zbog činjenice što pisci ovoga žanra „imaju neograničenu mogućnost za ispoljavanje svojih stavova, pa i za kritiku samoga društva i preispitivanje planova tehnološkog razvoja“ (Milinković, 2012: 168) ili što Vukanović uspijeva ostati dosljedan svojim poetskim nazorima kroz koje je moguće da (mladi) čitaoci kroz njegova djela vide sebe u ulozi budućeg istraživača ili osvajača kosmosa, tek, njegova djela iz oblasti naučne fantastike definitivno su trideset godina ispred vremena u kojem su nastala, odnosno, kao što kaže B. Jovanović: „Literatura se s njim ne zatvara već ide u novu misaonu konotaciju bez koje nema niti novog čitanja niti nove literature.“

## LITERATURA

- Denkova, Jovanka (2022). „Lice i leđa utopije“ (prikaz romana *Ana i sedam robota* in: *Odzivi*, časopis za književnost, kulturu, umjetnost i nauku). Bijelo Polje, godina XLIX, broj 151, str. 137–145.
- Džafić, Rizo (2008). Književnost za djecu I (žanrovi u književnosti za djecu). Bihać: Univerzitet u Bihaću. Pedagoški fakultet.
- Hilegas, Mark (1976). „Naučna fantastika kao kulturni fenomen“ in: *Šta je naučna fantastika*. Beograd: Naučna fantastika, str. 165–166.

- Milinković, Miomir (2012). „Bajkovite forme u književnosti za decu i mlade“. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu.
- Petrović, Tihomir (2007). „Književnost za decu i književnost za odrasle“ in: *Književnost za decu i mlade u književnoj kritici*, knjiga 1. Aleksinac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače.
- Popović, Tanja (2007). „Rečnik književnih termina“. Beograd: Logos Art.
- Todorov, Cvetan (2010). „Uvod u fantastičnu književnost“. Beograd: Službeni glasnik.
- Vukanović, Slobodan (2001). *Devet ajkula u Montenegro-gradu*. Podgorica: Narodna biblioteka „Radosav Ljumović“.
- Vukanović, Slobodan (2013). *Ana i sedam robota*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vukanović, Slobodan (2015). *Roditelji su kišobrani, deca slobodne ptice* (Novije i priče iz davnina). Podgorica: Udruženje crnogorskih pisaca za decu i mlade.
- Vukanović, Slobodan (2024). „Izašla ptica, ušla stonoga“. Cetinje: Crnogorski kulturni forum.
- Vuković, Novo (1996). *Uvod u književnost za djecu i omladinu*, drugo izdanje. Podgorica: Unireks.
- Živković, Zoran (1976). *Šta je naučna fantastika*. Beograd: Naučna fantastika.

#### INTERNET IZVORI

- <https://www.vijesti.me/vijesti/kultura/703201/vukanovic-istrajavanje-u-literaturi-je-kao-da-vas-puste-u-arenu> (pristupljeno 21. 8. 2025, 13:30, autor: Jelena Kontić od 17. 4. 2024. u 17:23).
- <https://okf-cetinje.org/borislav-jovanovic-izasla-ptica-usla-stonoga-slobodana-vukanovica/>, pristupljeno 5. 11. 2025.

**Andrijana NIKOLIĆ**

**THE DIDACTIC AND THE FANTASTIC IN SELECTED WORKS  
FOR CHILDREN BY SLOBODAN VUKANOVIĆ**

Slobodan Vukanović, a recognized Montenegrin writer for children and young people, known for his genre dispersion, in his works is getting closer to the narrative for adults. From the point of view that all children are smart, Vukanović addresses them through thematic units (ecology, upbringing and education, science fiction) with a tendency to experiment with the aim of always offering something new, different.

Whether it's poems, short stories, plays or novels, this writer offers author's reading as a kind of didactic material from which you can always learn something new. In his address, the writer often pushes the boundaries, so some of his texts are sometimes more suitable for young people and adults, considering the play with language with constant allusions and allegories.

Keywords: *science fiction, fantasy literature, children, Vukanović, children's literature*